

Kocsis Attila

Új jóléti paradigma felé?

(Nyilas Mihály [szerk.]: A jóléti állam a 21. században. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület – ELTE TáTK Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék, Budapest, 2009)

Újabb kötettel bővült a *Szociális Szakképzés Könyvtára* sorozat. A tavaly év végén megjelent könyv már a harmadik azon kiadványok sorában, amelyek a jóléti állammal kapcsolatos, egy adott témakörbe tartozó tanulmányokat tesznek közzé. Az elsőként kiadott, *A jólét állam* címet viselő tanulmánykötet a témával összefüggő alapfogalmakat tisztázta és a szociálpolitika működésének központi kérdéseit járta körül. Az új jobboldal és a jóléti állam című könyv pedig a jóléti állam új jobboldali kritikájának társadalom- és politikaelméleti alapjait, valamint a jóléti rendszerekkel kapcsolatos bírálatának fő irányait ismertette. Mindezek után a most napvilágot látott tanulmánykötetben közölt írások elsősorban a jóléti rezsimeket érintő kihívásokat, a szociálpolitika átalakulásának várható irányait elemzik, járják körül, és a felvetett problémákkal kapcsolatos válaszlehetőségeket is megpróbálják körvonalazni.

A jóléti állam előtt álló kihívások és a jóléti rendszerek átalakulása

A tanulmánykötet két, nagyobb tematikus fejezetre oszlik. Az első rész a jóléti állam előtt álló, a globalizáció, a demográfiai változások, a munkaerő-piaci marginalizálódás, valamint az új típusú szociális kockázatok formájában jelentkező kihívásokkal és az egyes országokban, régiókban kialakult jóléti intézményrendszereknek az utóbbi évtizedekben lejátszódott átalakulásával, azok jelenleg kirajzolódó fejlődési tendenciáival foglalkozik.

Ezt a szakaszt két olyan tanulmány vezeti fel, ami a jóléti állam mibenlétéről, típusairól, történeti változásairól való gondolkodáshoz nyújt elméleti alapokat. A jóléti rendszerek tipologizálásával foglalkozó írások egyfelől bemutatják és összevetik többek között a Titmuss illetve Esping-Andersen által kidolgozott, mára már klasszikussá vált tipológiákat, másfelől ismertetik az ezek meghaladására, differenciálására, a rendszertípusok érvényességének empirikus vizsgálatára, új rendszerezési szempontok beemelésére tett kísérleteket is.

Ami a jóléti rendszereket érintő kihívásokat illeti, a kötet kiemelt figyelmet szentel a globalizáció folyamatainak, így azoknak a jóléti államra gyakorolt hatásaival több tanulmány is foglalkozik. Francis G. Castles elemzése például az OECD-országokra vonatkozó empirikus adatokkal bizonyítja, hogy nem helytálló az a feltételezés, miszerint a

globalizáció folyamatának kibontakozásának hatására az egyes államok csökkentik a jóléti kiadások szintjét, hogy megőrizzék versenyképességüket. Az áru- és tőkepiacok globális és európai szintű integrációja nyomán az államok szintjén jelentkező foglalkoztatási és költségvetési hatásokat veszi sorra Fritz W. Scharpf tanulmánya, amely azt elemzi, hogy a skandináv, az angolszász, illetve a kontinentális országok milyen intézkedések révén lehetnek képesek alkalmazkodni a megváltozott világgazdasági környezethez. Ezeket az elemzéseket pedig jól kiegészíti Ramesh Mishra írása. A szerző ebben azt vizsgálja, hogy milyen mértékben erodálódtak a szociális védelem „atipikus” eszközei (gazdaság- és foglalkoztatáspolitikai intézkedések, ártámogatások, vállalati szociálpolitika) a különböző országokban, országcsoportokban azután, hogy ezek az eszközök az utóbbi évtizedekben integrálódtak a globális kapitalizmus rendszerébe.

Külön tanulmány foglalkozik a népesség előregedésének jelenleg kirajzolódó trendjeivel, illetve azzal, hogy mindezek következtében mekkora nyomás nehezedik az egyes országok jóléti rendszereire. A szerzőpáros, Bonoli és Shinkawa arra is kitér, hogy ezek, valamint a meglévő intézményi struktúra függvényében milyen stratégiákat vázolnak fel a különböző pilléreken nyugvó nyugdíjrendszerek átalakítására Nyugat-Európában, Kelet-Ázsiában és Észak-Amerikában.

A jóléti állam előtt álló kihívások kapcsán a munkanélküliség problémájára fókuszál Duncan Gallie tanulmánya, amely a munkanélküliségből fakadó, marginalizációs kockázatokat és a munkanélküliek reintegrációjára irányuló, aktivizáló politikákat együttesen elemzi. A jelenleg rendelkezésre álló kutatási eredmények alapján azt vizsgálja, hogy az utóbbiak mennyire hatékonyak a munkanélküliség következményeinek enyhítését, illetve a munkaerőpiacra való visszatérés elősegítését illetően.

Az első fejezet második részében közölt tanulmányok a jóléti rezsim átalakulása terén mutatkozó újabb fejleményeket veszik sorra, különös tekintettel az Európai Unión belül tapasztalható változásokra. Palier írása például arra hívja fel a figyelmet, hogy az utóbbi évtizedek szociálpolitikát érintő átalakulásai nem írhatóak le egyszerűen a megszorítások általánossá válásával, ugyanis az előbbieket kvalitatív elemzésével kimutatható, hogy a jóléti rendszerek, főbb jellemzőiket tekintve, meglehetősen stabilitást mutatnak. Ezzel szemben Walter Korpi a tanulmányában a jóléti programok leépítésére utaló, negatív tendenciák erősödését diagnosztizálja. Hangsúlyozza, hogy a nyugat-európai országokban kiépült jóléti államok egyik alappilléret jelentő, teljes foglalkoztatás megszűnése, a munkanélküliség tömegessé válása 1975 óta jelentős visszalépéseket eredményezett az állampolgári jogok területén. Hemerijck írása szintén az évtizedek óta tartó szociálpolitikai változásokkal foglalkozik, illetve az EU-tagállamokban jelenleg is zajló jóléti reform lehetséges irányait latolgatja. A jövőt illetően pedig oda konkludál, hogy az európai jóléti állam fenntarthatóságának biztosításához elsősorban a szociális beruházásra épülő jóléti programok kidolgozására van szükség.

A jóléti állam jövőjéről

A kötet másik nagy (terjedelmében az elsónél rövidebb) fejezetében olyan tanulmányokat találunk, amelyek a jóléti rendszereknek az új típusú szociális kockázatok hatására meginduló átalakulását elemzik, és a jóléti állam jövőbeli megújulásának lehetséges útjait kutatják.

A jóléti állam átalakulásának egyik fontos szegmensével, az úgynevezett új szociális kockázatok megjelenésének problémájával három tanulmány is foglalkozik. Peter Taylor-Gooby az ennek háttérében álló folyamatok – alacsonyabb szintű és kevésbé kiszámítható gazdasági növekedés, a tömeges stabil foglalkoztatás megszűnése, a társadalom elöregedése, a nemi szerepek változása, a magánszektor által nyújtott szociális szolgáltatások térnyerése –, valamint az új típusú kockázatok bemutatásán és elemzésén túl arra is kitér, hogy mindezek a fejlemények milyen változtatásokra kényszerítik a kormányokat a szociális ellátások terén. Bonoli tanulmánya pedig az OECD-országokban az új kockázatok elleni védelem kiterjesztésére tett politikai lépéseket vizsgálja az új típusú kockázatoknak kitett társadalmi csoportok érdekérvényesítő képességével összefüggésben.

Christopher Pierson írása szintén a globalizációnak, a társadalom elöregedésének és a posztindusztriális társadalomba való átmenet okozta új, szociális kockázatoknak a jóléti államra gyakorolt hatásait elemzi. Részletesen ismerteti az egyes országok, a Világbank és az OECD által ezekre a problémákra válaszul kidolgozott megoldásokat is, amelyek jelzik a szociálpolitikai rezsimek átalakulásának főbb irányait. A jóléti állam jövőjével kapcsolatban azonban leszögezi, hogy egyelőre megválaszolatlan a kérdés: az elemzett kihívásokkal kölcsönhatásban változó jóléti rendszerek hogyan lesznek képesek egyszerre megfelelni a gazdasági hatékonyság és a társadalmi igazságosság szempontjainak.

Az e kérdésfeltevessel kapcsolatos válaszokról olvashatunk a kiadvány két utolsó tanulmányában. Philippe van Parijs rövid írása elsősorban a munkanélküliség problémájának kezelésére koncentrálna. A szerző ebben a feltétel nélkül járó alapjövedelem bevezetését szorgalmazza, ami a véleménye szerint elősegítené a munkaerő-piaci rugalmasság növekedését, és hosszabb távon fontos szerepet játszhatna a legrosszabbul kereső munkások támogatásában, valamint a munkanélküliség csökkentésében. Esping-Andersen történeti szempontú elemzése ennél jóval átfogóbb. Számba veszi azokat a posztindusztriális társadalomba való átmenettel együtt járó változásokat – csökkenő foglalkoztatás, duális munkaerőpiac kialakulása, a család intézményének instabilabbá válása – és az ezek nyomán kialakuló új, szociális kockázatok, amelyek szükségessé teszik egy új, jóléti paradigma kidolgozását és a jóléti állam „újrakalibrálását”, mindezek alapján. Ezekből kiindulva pedig amellet érvel, hogy a megváltozott gazdasági és társadalmi körülmények között csak a „szociális beruházó” jóléti állam képes azon szociális problémák orvoslására, melyek a technológiaváltás, illetve a globalizáció következtében a munkaerő-piacról kiszoruló rétegek, illetve a családi kapcsolatok törékenysége miatt jöttek létre, az elszegényedés kockázatának kitett csoportok köreiben.